

Сорокопуд М.Є.

Політична ідентичність як детермінанта електоральної поведінки в Україні

Сорокопуд Марко Євгенович, магістр кафедри теорії та історії політичної науки
Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна

Анотація. Визначено суть політичної ідентичності та способи її конструювання. Виявлено основні елементи на основі яких формується політична ідентичність. Проаналізовано способи формування політичної ідентичності. Охарактеризовано взаємозв'язки, які утворюються між соціальною та політичною ідентичностями. Визначено види політичної ідентичності, які можуть детермінувати політичний процес.

Ключові слова: ідентичність, політична ідентичність, ідентифікація, електоральна поведінка, детермінанта

Формування сучасних політичних систем центроване на людині, при цьому політична ідентичність сприймається, як інструмент, за допомогою якого можна впливати на виборців, однак її спектр дії в політиці є значно ширшим. Тому, ідентичність є не лише інструментом політичних технологій, але й детермінантою політичної поведінки. Дослідження ролі ідентичності у електоральній поведінці поглиблює розуміння причин та наслідки електорального вибору.

Для того, щоб із безлічі різноманітних концепцій ідентичності виділити ті типи, які можуть бути політизовані і на основі яких виникає партійно-ідеологічна та персоніфікована ідентичності, необхідно прослідкувати загальне розуміння ідентичності у соціальному конструктивізмі та проаналізувати процес її формування.

Для вирішення цього завдання. Мертон вводить поняття референтної групи, по відношенню до якої відбувається ідентифікація індивіда, який сам ("тілом") далеко не завжди належить до цієї групи, більше того, ця група може бути принципово для нього недоступна, вигадана, ілюзорна [7]. Тут розвивається ще один компонент теорії ідентичності. Співвідношення індивіда із групою на основі ціннісних орієнтацій. І, хоча, за певними ознаками він не є відповідає тій чи іншій соціальній спільності проте на основі само ідентифікації, може діяти як її представник. Це передбачає базовий елемент ідентичності, а саме процес ідентифікації. Ідентичність передбачає відношення свій-чужий. Шанталь Муфф зазначає, що ідентичність завжди залишається незавершеною, оскільки влада та антагонізми є невіддільною частиною політики. Будь-яка ідентичність може набути значення або конкретизації тільки через свої виняткові зв'язки з іншими: одне слово, створення ідентичності "ми" завжди вимагає конструювання ідентичності "вони", що є відмінною від "ми" [2].

Відповідно, у своєму дослідженні ми відштовхуватимемось від того, що політичну ідентичність слід визначати як особливий вид соціальної ідентичності, спрямований на самовизначення індивіда, групи в політичному плані за допомогою ідентифікації з політичними інститутами, що передбачає участь груп та індивідів у політичному процесі, а також взаємини всередині групи і з іншими подібними групами. Політична ідентичність означає ототожнення індивідом себе з певною політичною групою або політичним лідером і передбачає сприйняття поглядів і переконань даної політичної групи [3]. Отже, на нашу думку політична ідентичність є різновидом соціальної ідентичності. У цьому контексті, партійно-ідеологічна та громадянська ідентичності є втіленням власне полі-

тичної ідентичності. Тобто, соціальні ідентичності політизуються коли є вони є найбільш актуальними. Соціальна ідентичність формується процесом ідентифікації, через приналежність індивіда до тієї, чи іншої соціальної ролі, в результаті чого в нього є певний соціальний статус і соціальна роль. Саме тому, для того, щоб прослідкувати процес формування партійно-ідеологічної ідентичності необхідно прослідкувати святки ідентифікації, соціальних груп, соціальних статусів та соціальних ролей.

Для можливості аналізу ідентичності як детермінанти електорального вибору необхідно виділити певні види ідентичностей, які формуються на основі найбільших соціальних груп суспільства. Саме на інтереси, потреби, цінності та прагнення наймасовіших соціальних груп спрямовані програми партій, що дає їм можливість отримати голоси виборців під час голосування. Для виконання цього завдання ми пропонуємо застосувати ті види соціальної ідентичності, які виділив Ентоні Д. Сміт. На нашу думку саме ці види можуть політизуватись, через включення у програми політичних партій та мажоритарних кандидатів в Україні. Отже, Ентоні Д. Сміт у своїй праці "Національна ідентичність" виділяє соціоекономічну, родову, релігійну, місцеву або територіальну, етнічну та національну ідентичності. Окрім цього варто розглянути групову та індивідуальну ідентичності, а також партійно-ідеологічну та персоніфіковану, на нашу думку саме ці ідентичності мають найбільший вплив на електоральну поведінку українців.

Першою ідентичністю дослідник виділяє гендерну, адже найочевиднішою і найголовнішою є категорія роду, поділу на статі. Ця категорія якщо й не незмінна, то загальнопоширена й переконлива [5]. Це не вроджена ідентичність, хоча базується на вроджених статевих розбіжностях. Розбіжності в своїй сутності полягають у різних соціальних ролях жінки та чоловіка у суспільстві, які, швидше за все, засновані на сімейних статусах та ролях. Легко проаналізувати, яке соціальне призначення мали чоловіки та жінки в Середньовіччі, проте від часів модернізації це питання є досить відносним, і однозначної відповіді на нього не має. у феміністичній ідеології спостерігаються такі течії, які вважають чоловіків за зло і закликають за них не голосувати. Він наголошує на тому, щоб не голосувати за них, якщо вони нічого не роблять для нас. Не кохайтесь з ними, не діліться з ними хлібом, не опікуйтеся ними і не годуйте їх, якщо вони не ставлять на перше місце нашу свободу щодо контролю наших тіл і життя [4].

Наступним видом ідентичності Д. Сміт виділяє територіальну ідентичність, адже друге місце посідає

категорія простору або території. Локальності та регіональності, здається, властива та сила гуртування, якої здебільшого бракує диференціації за родом. Але зовнішні ознаки часто оманливі. Регіони легко фрагментуються на місцевості, а місцевості можуть легко розкладатись на окремі поселення [5]. Територіальна ідентичність відрізняється від національної та етнічної, адже основною ознакою даної ідентичності є спільне проживання на території. Ми вважаємо в залежності від геополітичної ситуації, історичних чинників, загалом соціальної та політичної ситуації територіальна ідентичність може виходити не перший план під час електоральної поведінки

Третім видом ідентичності Д. Сміт соціоекономічну ідентичність, адже третій тип колективної ідентичності – соціоекономічний, категорія соціального класу. В Марксовій соціології клас – це найвища і єдина справжня форма колективної ідентичності, єдиний рушій історії [5]. Ми вже зазначали, що є чимало теорій поділу суспільства на класи, статі, групи тощо. В її основі виділяється саме економічний чинник. Проте соціоекономічна ідентичність є не такою стабільною та постійною як територіальна, гендерна чи національна. Отже, основою соціоекономічної ідентичності є матеріальне збагачення.

Четвертою базовою ідентичністю Д. Сміт виділяє релігійну ідентичність, адже релігійні ідентичності спираються на об'єднання культури та її елементів – вартостей, символів, міфів і традицій, – часто кодифікованих в обрядах та ритуалах. Отже, вони прагнуть об'єднати в одній громаді вірних усіх тих, що визнають певний символічний код, певну систему вартостей [5]. Питання віри в певний час може набирати гострої актуальності. Окрім цього, саме релігійна ідентичність включає в себе, якщо дивитись у розрізі певної країни, найбільші групи населення. Проте чітко спрогнозувати результати такою діяльності, досить важко, тому вдаються до релігійної ідентифікації за умови чіткої поляризації суспільства, коли набагато легше прогнозувати відсоток втрачених виборчих та втрачених голосів на основі підтримки певних релігійних питань.

П'ята ідентичність, яку виділяє Д. Сміт є національна ідентичність. І порівняно із попередніми моделями, він виділяє саме ознаки у відповідності до яких індивід себе ідентифікує із нацією, адже історична територія, політико-юридична спільнота, політико-юридична рівність членів, спільна громадянська культура та ідеологія – ось компоненти стандартної західної моделі нації. Наявність тих спільних тверджень дозволяє нам сформулювати такі найголовніші риси національної ідентичності: історична територія, або рідний край, спільні міфи та історична пам'ять, спільна масова, громадська культура, єдині юридичні права та обов'язки для всіх членів, спільна економіка з можливістю пересуватись у межах національної території [5].

Д. Сміт національну ідентичність характеризує як західну, шостий тип ідентичності – етнічна, це для нього альтернативна концепція національної ідентичності, адже цю незахідну модель можна назвати "етнічною" концепцією нації. Її визначальною рисою є наголос на спільності походження й рідної культури.

Етнічна модель теж має низку граней. Першу з них вочевидь становить наголос не так на території, як на походженні чи радше нібито походженні. Суть цієї концепції в тому, що нація може простежити своє коріння до якогось умовного спільного предка і через те її члени – це брати й сестри або принаймні родичі, що відрізняються від решти людства своєю кривною спорідненістю. Генеалогії і нібито спільне походження, мобілізація народу, рідна мова, звичаї і традиції – ось елемент [5]. Отже, етнічна ідентичність формується на тих же ознаках, що і національна, її особливостю є те, що вона базується на родинності, тобто генетичній спорідненості її членів.

Окрім цих ідентичностей, зважаючи на українську політичну практику ми вважаємо за доцільним виділити ще вікову та мовну ідентичності. Вікова ідентичність виникає як і статева незалежно від бажання індивіда. Проте з певним віком його змінюється його правовий статус. Також можна вважати, що інтереси певного покоління є відмінними від інтересів іншого покоління, проте у своїх програмах масові політичні партії, переважно, орієнтуються на молодь, доросле населення чи пенсійний вік, в залежності, яке питання є актуалізованим на даний час. Теоретично виділяють: юнацький вік який завершується приблизно у двадцять років, після цього настає ранній (від двадцяти до сорока років), середня від сорока до шістдесяти років і пізня дорослість (від шістдесяти та старше) [1]. Ми вважаємо за доцільним виділяти три вікові групи: юнацький вік до 18 років, коли надають право голосу, дорослий вік який триває до пенсійного віку, в Україні для чоловіків це шістдесят, а для жінок 55 років відповідно. Саме на ці вікові групи можуть бути орієнтовані передвиборчі програми.

Ще однією ідентичністю, яка є актуальною на теренах України є мовна ідентичність. Мовна ідентичність є однією із первинних ідентичностей, оскільки буття індивіда і спільноти неможливе без мови, то вона неодмінно входить до ідентифікувальних та диференціювальних ознак їхньої ідентичності [6]. Проте її основний аспект полягає у етнічній диференціації населення країни. Якщо країна моноетнічна, то мовне питання впринципі, не виникає. Проте, якщо країна поліетнічна, то політичні сили можуть використовувати даний поділ у політичній боротьбі. Проте слід зазначити, що переважно він входить в етнічну чи національну ідентичність, тому актуалізація мовного питання забезпечує актуалізацію інших етнічних чи національних факторів.

Саме ці види на нашу думку є основними для формування політичної ідентичності, саме на основі інтересів цих соціальних груп виникає більшість політичних програм. Зафіксований у Конституції України термін "народ України" є семантично тотожним відповідником терміна українська політична нація. Ядром і основною частиною української політичної нації є українська етнічна нація. Всі громадяни України належать до української політичної нації і, безвідносно до їхньої етнічної належності, є політичними українцями. Політична українськість - об'єктивний компонент їхньої громадянської ідентичності, що, зокрема, засвідчує мова держави [6]. Відповідно, громадянська ідентичність базується на національній ідентич-

ності, та її основних ознаках. Це досить складний аспект, який виходить із діяльності владних інститутів, та населення країни, яким важко апелювати у партійних програмах, та який важко прогнозувати, переважно це залежить від політичної практики, та всієї різноманітності факторів та засобів, за допомогою яких, та чи інша політична сила приходить до влади, а також, які повноваження має вибраний кандидат, чи орган влади.

Персоніфікована політична ідентичність - це особливий вид ідентичності, що полягає в появі особливо емоційного ставлення до конкретного політичного лідера, що виражається в співпереживанні, бажанні наслідувати йому, підтримувати його. Ця ідентичність може виникати на основі будь-якої іншої ідентичності. персональні характеристики кандидата можуть базуватись на соціальній ролі, соціальному статусі, фізіологічних характеристиках, вік, стать тощо., на основі якої з них виникатиме ідентичність індивіда важко спрогнозувати і це залежить від самого індивіда. Переважно загальнолюдські цінності та інтереси стоять на вершині ідентифікації людини, проте у своїх передвиборчих обіцянках кандидат може апелювати до актуальних проблем, які виникають у суспільстві. Також є проблема не лише співвідношення різних видів ідентичностей, а співвідношення двох і більше ідентичностей із іншими окремими чи сумарними видами, тому визначити на основі чого виникла політична ідентичність фактично неможливо.

Також можна визначити тимчасову та постійну ідентичності. тимчасова виникає на індивідуальному чи соціальному рівні в результаті підняття певної проблеми. Проблема має різноманітні шляхи вирішення тому тимчасова ідентичність, яка набула ознак базовості згодом перестає бути актуальною. Постійна ідентичність передбачає такі статуси та ролі, які є тривалими та фактично, незмінними. На індивідуальному рівні є безліч тимчасових ідентичностей, які виникають на основі соціокономічних чи територіальних факторів. Постійними ідентичностями є такі, які виникають на основі таких соціальних статусів та ролей як сім'я, гендерні особливості тощо. В залежності від доцільності політичної програми апелюють до тих ідентичностей, які є актуальними у момент виборчої кампанії.

Основною політичною ідентичністю ми вважаємо партійно-ідеологічну. Більшість дослідників вважають, що політична ідентичність і є власне партійною ідентичністю. Ідентичність із певною політичною партією є відносним питанням. Переважно вона має певний активістський характер. Тобто електоральна поведінка, чи участь у політичних програмах партії, які орієнтовані на популяризацію чи просто на діяльність населення. Ми вважатимемо, що ідентичність проявляється у двох випадках – якщо виборець віддає голос за політичну партію на виборах, або ж навпаки не голосує за певну політичну силу на основі ідеологічних переконань. Політична партія у своїй програмі проголошує певні цінності, відстоює інтереси певних соціальних груп, ставить певні цілі та завдання, на цій основі повинна виникати певна ідентичність виборця із партією та її ідеологією.

Прихильність людини до конкретної політичної партії, що виражається в її підтримці і постійному голосуванні за неї на виборах, можна кваліфікувати як партійну ідентифікацію. Наявність її у того чи іншого кола виборців має суттєве значення для передбачуваності політичної поведінки як виборців, так і самих партій. Оскільки партійна ідентифікація – це стійке і тривале за часом явище, то вона слугує важливим фактором політичної стабільності і протидії появі партій-одноденок, а також популістських партій і блоків. Основою формування партійно-ідеологічної ідентичності ми вважаємо реалізацію цінностей, актуалізацію проблем та інтересів тих соціальних груп, які мають найбільший вплив на результати виборів.

Отже, ідентичність передбачає співвідношення чогось із собою у певній неперервності та мінливості. Вона передбачає відносини я – не я, феномен чужого та іншого. Якщо орієнтуватись на соціологічний підхід, на основі якого формується концепція політичної ідентичності, то окрім об'єктивних факторів формування ідентичності існують суб'єктивні – соціальні групи, соціальні статуси та соціальні ролі. Суспільство складається із окремих індивідів, які формують соціальні групи. У кожного є свої функції і завдання, зразки очікуваної поведінки, які формуються на основі соціальних статусів та ролей. у зв'язку із приналежністю індивідів до соціальних груп та спільної діяльності виникають як індивідуальні так і групові цінності, інтереси, потреби та прагнення, на основі чого виникає феномен соціальної ідентичності. скільки існує соціальних груп, стільки ж і видів соціальної ідентичності. Політичну ідентичність слід визначати як особливий вид соціальної ідентичності, спрямований на самовизначення індивіда, групи в політичному плані за допомогою ідентифікації з політичними інститутами, що передбачає участь груп та індивідів у політичному процесі. Політична ідентичність означає ототожнення індивідом себе з певною політичною групою або політичним лідером і передбачає сприйняття поглядів і переконань даної політичної групи. Будь-який із видів соціальної ідентичності може бути політизований. В залежності від актуалізації соціокономічних та політичних проблем, політичні партії спрямовують свою діяльність на певні соціальні групи, політизуючи їхні інтереси, потреби, цінності та прагнення, прописуючи їх у своїх політичних програмах. На основі програм реалізується діяльність партії, відповідно до чого повинна виникати ідентичність виборців із партією чи кандидатом.

Для того, щоб проаналізувати, на які види ідентичності орієнтовані політичні партії, які пройшли у парламент 2012 року у своїх програмах, необхідно виділити ті види, які є найбільш актуальними на теренах Української держави. Ми використали методологію Ентоні Д. Сміта, який виділив шість основних видів політичної ідентичності – гендерну, соціокономічну, релігійну, національну та етнічну. Для повнішого аналізу програм виборчих політичних партій України ми виділили ще вікову та мовну політичні ідентичності. саме вони, на нашу думку, можуть бути актуалізовані у програмах виборчих політичних партій. На основі даних типів ідентичності можна виділити персоналізовану та партійно-ідеологічну

ідентичності. Ми припустили що політичні партії у своїх політичних програмах орієнтовані на певні ідентичності, на основі чого виборець може, хоча і не завжди здійснювати свій вибір. Персоніфікована політична ідентичність – це особливий вид ідентичності, що полягає в появі особливого емоційного ставлення до конкретного політичного лідера, що виражається в співпереживанні, бажанні наслідувати йому, підтримувати його. Партійно-ідеологічна – Прихильність людини до конкретної політичної партії, що виража-

ється в її підтримці і постійному голосуванні за неї на виборах, можна кваліфікувати як партійну ідентифікацію. Якщо партійно-ідеологічна ідентичність передбачає голосування на основі принципів, цінностей та перспектив діяльності політичної партії, які прописані у її програмі, то персональна ідентичність передбачає співвідношення із кандидатом на основі індивідуальних особливостей політичної ідентифікації, які важко простежити, та, фактично, неможливо спрогнозувати.

ЛІТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Губогло М.Н. Идентификация идентичности. Этносоциологические очерки. – М: Добросвет, 2003. – 328 с.
Hubohlo M.N. Ydentyfikatsyya ydentychnosti. Etnosotsyolohy-cheskye ocherky. – M: Dobrosvet, 2003. – 328 p.
2. Енциклопедія постмодернізму / [наук. ред. О. Шевченко]. – К.: Основи, 2003. – 503 с.
Entsyklopediya postmodernizmu / [Science. eds. A. Shevchenko]. – K.: Osnovy, 2003. – 503 p.
3. Іванов І.Ю. Феномен політичної ідентичності: політологічний аспект [Е-ресурс]: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Grani/2012_4/34.pdf
Ivanov I.Y. Fenomen politychnoyi identychnosti: politolohichnyy aspekt [E-source]: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Grani/2012_4/34.pdf
4. Романюк А.С. Історія західних політичних вчень: політичні доктрини ХХ – початку ХХІ ст. – К.: Знання, 2011. – 255 с.
Romaniuk A. Istoriya zahidnyh politychnykh vchen: politychni doktryny XX – pochatku XXI stolit – Kyiv Znamya, 2011. – 255 p.
5. Сміт Е.Д. Національна ідентичність[електронний ресурс]: <http://litopys.org.ua/smith/smi02.htm>
Smith, Anthony D. Natsionalna identychnist [electronic resource]: <http://litopys.org.ua/smith/smi02.htm>
6. Радевич-Винницький Я. Мова і нація. Ідентичність та її мовний компонент у не одномовному суспільстві: українські реалії. [Е-ресурс]: http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/mova_i_suspilstvo/02_2011/14_Radevych.pdf
Radevych-Vynnytskyi Ya. Mova i natsiya. Identychnist ta yiyi movnyy komponent u ne odnomovnomu suspilstvi: ukrayinski reali. [E-source]: http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/mova_i_suspilstvo/02_2011/14_Radevych.pdf
7. Грицанов А.А. Всемирная энциклопедия: Философия. М.: АСТ, Мн.: Харвест, – Современный литератор, 2001. – 1084 с.
Hrytsanov A.A. Vsemyrnaya entsyklopedyya: Fylosofyya. M.: AST, MN.: Harvest – Sovremennyy literator, 2001. – 1084 p.

Sorokopud M. Political identity as a determinant of voting behavior in Ukraine

Abstract. The essence of political identity and methods of its designing are defined. The basic elements are formed on the political identity forming. The ways of political identity creating are learned. The elationships which are formed between social and political identities are characterized. The types of political identity that can determine political process are also learned.

Keyword: *identity, political identity, identification, electoral behavior, determinants*

Сорокопуд Марко Евгеньевич. Политическая идентичность как детерминанта электорального поведения в Украине

Аннотация. Определена суть политической идентичности и способы ее конструирования. Выявлено основные элементы на основе которых формируется политическая идентичность. Проанализированы способы формирования политической идентичности. Охарактеризованы взаимосвязи, которые образуются между социальной и политической идентичностью. Определены виды политической идентичности, которые могут детерминировать политический процесс.

Ключевые слова: *идентичность, политическая идентичность, идентификация, электоральное поведение, детерминанта*